

Asia: VN/27452/2020-OM-548

Julkisuuslain salassapitoperusteiden uudistustarpeiden kartoitus

Lausunnonantajan lausunto

Mitkä ovat mielestänne nykyisten julkisuuslain 24 §:n salassapitoperusteiden kehittämistarpeet? Puuttuuko nykyisistä salassapitosäännöksistä jotain olennaista? Kuvailkaa ja perustelkaa kehittämistarvetta mahdollisimman konkreettisesti.

Koska salassapito merkitsee perusoikeutena turvatun asiakirjajulkisuuden rajoittamista, salassapitoperusteiden tulisi olla selkeitä ja tarkkarajaisia. Nykyiset perusteet ovat kuitenkin monelta osin niin väljiä tai puutteellisia, että hallintotoiminnassa ja oikeuskäytännössä on tarvetta laajoille ja laajentaville tulkinnoille.

24 § on hyvin pitkä, ja yksittäisissä kohdissa saatetaan säätää jopa hyvin erilaisten asioiden salassapidosta. Kohtien keskinäinen järjestys ei vaikuta loogiselta. Pykälän sijaan salassapitoperusteille olisi hyvä varata oma lukunsa ja jäsenellä pykälät uudelleen, pykälien nimitys tai väliotsikointi voisi helpottaa luettavuutta.

Unifi ehdottaa, että tarkasteltaessa salassapitoperusteita pyrittäisiin linjakkuuteen erityisesti EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen kanssa. Tulisi myös harkita tietosuoja-asetuksen mukaisiin erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen suojaamista salassapitosäännöksin, jolloin näitä säännöksiä sovellettaessa käsitteistö olisi yhtäläinen ja yksityisyyden sekä henkilötietojen suojan piiri samankaltainen.

Unifi toivoo myös erityistä huomiota kiinnitettävän kohdan 16 sanoitukseen. Sen sijaan että puhutaan ”vapaaehtoisesti viranomaisille tutkimusta varten annetuista asiakirjoista” olisi hyvä puhua suoraan esim. ”tutkimusaineistoista, jotka on vapaaehtoisesti annettu tutkimusta varten”. Tutkimusaineistojen osalta tulisi huomioida se, että aineistojen avaaminen on osa avointa tiedettä. Tutkimusaineistoja edelleen luovutettaessa on usein tarpeen sopia erilaisista käytön rajoituksista (ottaen huomioon esimerkiksi mitä tutkittaville on informoitu), tekijänoikeuksista ja miten aineistoon tulee viitata, jos sitä käytetään julkaisuihin johtavassa tutkimuksessa. Tutkimusaineistojen mieltäminen julkisuuslain alaisina asiakirjoina/tietoina tuo monenlaisia ongelmia ja epäselvyyksiä,

joten olisi järkevää säätää, ettei niitä katsota julkisuuslain alaisiksi lainkaan. Mikäli ne kuitenkin jatkossakin katsottaisiin julkisuuslain alaisiksi, olisi perusteltua säätää esim. että tutkimusaineistot ovat salassapidettäviä, ellei ole selvää, että tiedon antaminen niistä ei aiheuttaisi haittaa tutkimukselle, tutkimuksen kohteelle tai tutkimusaineistossa oleville luonnollisille henkilöille. Muu lainsäädäntö, kuten tietosuojalainsäädäntö tai lääketieteellistä tutkimusta koskeva lainsäädäntö on huomioitava. Kyseisessä kohdassa on myös ongelmallista salassapitoperusteen välttä muotoilu.

Huomattavaa 24 §:n 1 mom. 21 kohdassa on, että tutkimussuunnitelma tai perusaineisto ovat salassa pidettäviä, jos tiedon antaminen aiheuttaisi itse tutkimukselle haittaa. Salassapidon perusteissa ei ole mainittu sitä, että suunnitelman tai aineiston luovuttaminen aiheuttaisi haittaa tutkittavalle luonnolliselle henkilölle tai tutkimusaineistossa käsitellyille luonnollisille henkilöille, kuten tutkittavan perheenjäsenille. Olisi perusteltua arvioida, tulisiko salassapito-olettamaan sisällyttää haitta tutkimusaineistossa käsitellyille luonnollisille henkilöille.

Unifi on aiemmin lausunut tutkijoiden laatimista asiakirjoista: "Yliopistojen erityispiirre ovat ne asiakirjat, joita yksittäinen tutkija tai tutkimusryhmä itsenäisesti laatii tutkimuksen tarkoituksiin vailla yhteyttä mihinkään viranomaiseen tai hallintoasiaan. Näitä asiakirjoja ei myöskään rekisteröidä viranomaisasioiden yhteyteen, koska ne eivät kuulu niihin. Tämä erityispiirre olisi syytä ottaa huomioon laissa, koska nämä asiakirjat eivät luontevasti kuulu viranomaisen asiakirjoihin vaan ovat luonteeltaan lähinnä ei-asiakirjoja."

Ylipäänsä tutkimusaineisto ei sovi luontevasti viranomaisen asiakirjan määritelmään, ja tutkimusaineiston pitäminen viranomaisen asiakirjoina aiheuttaa monia hankalia tulkintatilanteita. Pohdittavaksi ehdotetaan myös sitä, että tutkimusrahoitushakemukset määritettäisiin salassapidettäviksi tässä yhteydessä ja vastaavalla tavalla kuin tutkimussuunnitelmatkin (vahinkoedellytysarviointi). Yliopistot ovat saaneet toisinaan tietopyyntöjä, joissa selkeästi tarkoituksena on ollut pyrkiä saamaan kaupalliseen käyttöön tutkimusrahoitushakemuksiin sisältyvää osaamista ja tietotaitoa. Tieteellisen tutkimuksen suunnitelmaan liittyvällä salassapitoperusteella voidaan ainakin liitteenä tyypillisesti oleva tutkimussuunnitelma pitää salassa, mutta rahoitushakemukset voivat sisältää muutakin suojattavaa tietoa.

Unifi korostaa myös, että kohtaan 30 sisältyvien salassapitosäännösten tarkastelussa tulee huomioida, että ne koskevat myös osin korkeakoulusektoria ja aikuisia hakijoita ja opiskelijoita ja heidän yksityisyytensä suojan vuoksi näin tulee olla jatkossakin. Jos alempien koulutusasteiden oppijoiden tietojen suojaamiseen osalta on tarve tehdä uudistuksia tämän kohdan sisältöön niin korkeakoulusektorin toimijoille tulisi antaa mahdollisuus lausua siitä, että tulisiko ko. kohtien koskea myös korkeakoulusektoria.

Muiden yksittäisten salassapitoperusteiden osalta yliopistot lausuvat tarkemmin.

Jos julkisuuslain soveltamisalaa muutettaisiin mietinnössä ehdotetulla tavalla (Oikeusministeriön julkaisuja 2023:32, lakiehdotuksen 5 §), millaisia muutoksia tämä edellyttäisi salassapitoperusteisiin? Kuvaillaa ja perustelkaa muutostarvetta mahdollisimman konkreettisesti.

-

Oletteko tunnistaneet tietojen tai asiakirjojen salassapitoa koskevaa erityislainsäädäntöä, joka on ristiriidassa julkisuuslain salassapitosäännösten kanssa? Jos julkisuuslain soveltamisalaa muutettaisiin mietinnössä ehdotetulla tavalla (Oikeusministeriön julkaisuja 2023:32, lakiehdotuksen 5 §), aiheutuisiko soveltamisalan muutoksesta konkreettisia ristiriitoja nykyisen erityislainsäädännön kanssa tai tarvetta tarkentaa erityislainsäädäntöä?

-

Koistinen Jenni
Suomen yliopistojen rehtorineuvosto UNIFI ry